DOI: https://doi.org/10.69722/1694-8211-2025-61-17-23
УДК: 330.322.14

Абдрахманов О. Э., *экон. илимд. канд., доцент*
oenbek@oshsu.kg
ORCID: 0000-0002-2955-9751
Муратова Ч. К., *экон. илимд. канд.*
chmuratova@oshsu.kg
ORCID: 0000-0002-5472-0949
Сооронбек кызы Т., *магистр, окутуучу*
tsooronbekkyzy@oshsu.kg
ORCID: 0009-0004-2957-8751
ОшМУ, Ош шаары, Кыргызстан

ИНВЕСТИЦИЯЛЫК САЯСАТТЫН КАЛЫПТАНУУСУНДА ЖАНА ӨНҮГҮҮСҮНДӨ САНАРИПТИК ЭКОНОМИКАНЫН РОЛУ

Макалада санариптик экономикадагы инвестициялык саясатты башкаруунун негизги элементтерин, көйгөйлөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө жөнүндө маалыматтар берилет. Анткени убакыт өткөн сайын санариптештирилген дүйнөдө инвестициялык саясатты башкаруу экономикалык өсүш жана туруктуулук үчүн татаал жана маанилүү жараян болуп калды. Негизги көңүл инвестицияны ишке ашыруунун теориялык аспектилерине, экономикалык процесстерди санариптештирүү шартында реципиент-өлкөлөрдүн инвестициялык саясатын өркүндөтүү көйгөйлөрүн теориялык жактан негиздөөгө жана санариптик экономикада инвестициялык саясаттын стратегиялык артыкчылыктарын аныктоого бурулат. Мамлекеттин инновациялык саясатынын күн тартиби, негизинен, санариптик технологияларды иштеп чыгуу зарылчылыгы менен аныкталат. Албетте, ансыз заманбап шарттар менен атаандаштыкка жөндөмдүү инновациялык экономиканы түзүү мүмкүн эмес. Алынган натыйжалар санариптик технологиялардын инвестициялык жагымдуулугунун жогорку деңгээлин, алардын бүтүндөй экономиканы өнүктүрүү үчүн маанилүүлүгүн тастыктап, ошондой эле санариптик экономиканын стейкхолдерлеринин өз ара байланышын көрсөтөт. Бул макалада каралган тема, биринчи кезекте, санариптик технологияларды өнүктүрүү менен алектенген адистер жана изилдөөчүлөр, ошондой эле аймактык денгээлде санариптик экономика долбоорлоруна каражаттарды тартуу менен алектенген аткаруу бийлик органдарынын өкүлдөрү үчүн кызыктуу болот.

Түйүндүү сөздөр: *инвестициялык саясат, санариптик экономика, санариптик трансформация, каржылык жөнгө салуу, экономикалык саясат.*

Абдрахманов О. Э., *канд. эконом. наук, доцент*
oenbek@oshsu.kg
ORCID: 0000-0002-2955-9751
Муратова Ч. К., *канд. эконом. наук*
chmuratova@oshsu.kg
ORCID: 0000-0002-5472-0949
Сооронбек кызы Т. *магистр, преподаватель*
tsooronbekkyzy@oshsu.kg
ORCID: 0009-0004-2957-8751
ОшГУ, г.Ош, Кыргызстан

РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ

В статье представлена информация об изучении основных элементов, проблем и возможностей управления инвестиционной политикой в цифровой экономике. Потому что с течением времени управление инвестиционной политикой в оцифрованном мире стало сложным и важным процессом для экономического роста и устойчивости. Основное внимание будет уделено теоретическим аспектам реализации инвестиций, теоретическому обоснованию проблем совершенствования инвестиционной политики стран-реципиентов в условиях цифровизации экономических процессов и определению стратегических приоритетов инвестиционной политики в цифровой экономике. Повестка дня инновационной политики государства во многом определяется необходимостью развития цифровых технологий. Конечно, без этого невозможно создать конкурентоспособную инновационную экономику с современными условиями. Полученные результаты подтверждают высокий уровень инвестиционной привлекательности цифровых технологий, их важность для развития экономики в целом, а также демонстрируют взаимосвязь между стейкхолдерами цифровой экономики. Рассматриваемая в данной статье тема будет интересна, в первую очередь, специалистам и исследователям, занимающимся развитием цифровых технологий, а также представителям органов исполнительной власти, занимающимся привлечением средств в проекты цифровой экономики на региональном уровне.

Ключевые слова: *инвестиционная политика, цифровая экономика, цифровая трансформация, финансовое регулирование, экономическая политика.*

Abdrakhmanov O. E., *cand. of econ. sciences, assoc. professor*
oenbek@oshsu.kg
ORCID: 0000-0002-2955-9751
Muratova Ch. K., *cand. of econ. sciences, assoc. professor*
chmuratova@oshsu.kg
ORCID: 0000-0002-5472-0949
Sooronbek kyzy T., *master teacher*
tsooronbekkyzy@oshsu.kg
ORCID: 0009-0004-2957-8751
OshSU, Osh city, Kyrgyzstan

THE ROLE OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF INVESTMENT POLICY

The article provides information on the study of the main elements, problems and opportunities of investment policy management in the digital economy. Because over time, investment policy management in the digitized world has become a complex and important process for economic growth and sustainability. The main attention will be paid to the theoretical aspects of investment implementation, the theoretical justification of the problems of improving the investment policy of recipient countries in the context of digitalization of economic processes and the definition of strategic priorities of investment policy in the digital economy. The agenda of the state's innovation policy is largely determined by the need to develop digital technologies. Of course, without this, it is impossible to create a competitive innovative economy with modern conditions. The results obtained confirm the high level of investment attractiveness of digital technologies, their importance for the development of the economy as a whole, and also demonstrate the relationship between the stakeholders of the digital economy. The topic discussed in this article will be of interest primarily to specialists and researchers involved in the development of digital technologies, as well as representatives of executive authorities involved in raising funds for digital economy projects at the regional level.

Keywords: *investment policy, digital economy, digital transformation, financial regulation, economic policy.*

Киришүү

Жалпысынан, санариптештирүү бардык тармактарда аймактарды заманбап социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн базалык тренди болуп калууда. Маалыматтык ресурстарды санариптик формада трансформациялоо калктын жашоо сапатынын деңгээлин жогорулатуу, мамлекеттин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү, улуттук эгемендикти жана туруктуу экономикалык өсүштү камсыз кылуу менен, коомдук өндүрүштүн башкы факторун билдирет. Өнүккөн санариптик чөйрө рынокторго кирүү үчүн тоскоолдуктарды азайтат, экономиканын иштеп жаткан тармактарын модернизациялайт жана жаңыларын түзөт, ошону менен, бир жагынан, бизнестин өзү үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат, экинчи жагынан, керектөөчүлөр үчүн товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатат. Санариптик экономикага өтүү менен коом инвестицияларды тартуу жана башкаруу ыкмасын өзгөрттү [1]. Жасалма интеллект, технологиядагы ыкчам жетишкендиктер салттуу бизнес-моделди өзгөртүп, инвестициялык саясаттын өсүүсү үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү жаратты. Санариптик экономика шартында инвестициялык саясатты башкаруу өкмөттөр жана бизнес үчүн көңүл бура турган маанилүү аймак катары пайда болду. Натыйжалуу инвестициялык саясатты башкаруу ички жана тышкы инвестицияларды тартуу, экономикалык өнүгүүгө көмөктөшүү жана узак мөөнөттүү атаандаштыкка туруктуулукту камсыз кылуу үчүн зарыл. Инвестициялар, анын ичинде тике чет өлкөлүк инвестициялар санариптик экономиканы өнүктүрүүдө маанилүү ролду ойнойт. Глобалдык санариптик экономикага өтүү инвестициялык саясат үчүн фундаменталдуу кесиеттерге ээ. Санариптик доордо эл аралык инвестицияларды тартууга жардам берген экономиканын атаандаштык артыкчылыктары өзгөрүшү мүмкүн. Өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн бардык чөйрөлөрүн санариптик трансформациялоо инвестициялык потенциалды баалоого санариптик факторлорду киргизүүнүн актуалдуулугун шарттайт.

Мамлекеттик бийлик органдары үчүн санариптик технологияларды ишке ашыруу ийгиликтүү социалдык-экономикалык өнүгүүнүн өбөлгөсү болуп саналат, анткени бүгүнкү күндө санариптик технологиялар калктын жашоо сапатына түздөн-түз таасирин тийгизет жана негизги экономикалык агенттер: мамлекеттин, бизнестин жана калктын ортосундагы өз ара аракеттешүү тизмегин трансформациялайт. Дал ушул тармактык ведомстволордун натыйжалуу иши инженердик-энергетикалык жана маалыматтык-коммуникациялык инфраструктуранын негизинде түзүлгөн аймактын инновациялык-технологиялык жараяндарынын сапатын жогорулатууга мүмкүндүк берет [2]. Ошол эле учурда санариптик технологиялардын өзгөчөлүктөрүн, перспективаларын жана өнүктүрүү көйгөйлөрүн эске алуу менен инновациялык чөйрөдөгү инвестициялык активдүүлүккө жөнгө салуучу дем берүүчү таасирдин мазмунун, мүнөзүн жана ролун, актуалдуулугун кайра карап чыгуу бул макаланын негизги идеясын түзөт. Макаланын илимий жаңылыгы санариптик технологиялар жаатындагы негизги кызыкдар тараптардын өз ара аракеттешүү моделин сунуштоодон жана ушул технологиялардын алкагында инвестициялык активдүүлүктү арттырууга көмөктөшүүчү сунуштарды калыптандыруудан турат.

Материалдар жана изилдөө ыкмалары

Ыкчам технологиялык өнүгүү биз билген дүйнөнү өзгөртүп, мамлекеттерге эң татаал кыйынчылыктарды жеңүү үчүн уникалдуу мүмкүнчүлүктөрдү ачып жатат. COVID-19 пандемиясынын шартында санариптик технологиялар үзгүлтүксүз жана ишенимдүү мамлекеттик кызмат көрсөтүүнү камсыз кылуучу мамлекеттик

институттарга канчалык туруктуулук берерин көрсөткөн өзгөчө таасирдүү тажрыйба болууда. Бүгүнкү күндө биз жасалма интеллект технологиясы адамзаттын өнүгүшүндө чоң ийгиликтерге жетишип, эмгек өндүрүмдүүлүгүн бир нече эсе жогорулатуу менен келечектеги кесиптерди түбөлүккө өзгөртүп жатканына күбө болуп жатабыз. Туруктуу технологиялык өзгөрүүлөр башкалар менен катар биздин өлкө үчүн дагы жаңы ченем болуп калды. Санариптик экономиканы өнүктүрүү, процесстерди бардык жагынан санариптештирүүнүн жана автоматташтыруунун натыйжасында күчтүү мамлекеттик жана жеке IT-компаниялар пайда болот, алар дүйнөлүк иш берүүчүлөр менен атаандаша ала турган продуктуларды иштеп чыгып, кызматтарды көрсөтө алышат [3].

Санариптик технологияларды аныктоонун теориялык жана методологиялык негизи 4-өнөр жай революциясынын же индустрия 4.0 концепциясы болуп саналат. Демек, бул 4-өнөр жай революциясынын элементтерин түзүүнү жана жайылтууну камсыз кылган негизги санариптик технологиялар экономиканын бардык секторлоруна трансформациялык таасирин тийгизет. Жалпысынан алганда, 4-өнөр жай революциясы комплекстүү санариптештирүүгө, эсептөө технологияларын киргизүүгө жана процесстерди жана маалыматтарды автоматташтырууга негизделген. Бул технологиялар дүйнөлүк рынокту түзөт. Экономикалык өнүгүү канчалык жогору болсо, өнөр жайдын, технологиянын же конкреттүү долбоордун инвестициялык жагымдуулугу ошончолук жогору болот [4].

1-жадыбал. Кыргыз Республикасындагы негизги капиталга инвестициялар (млрд сом)

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети

Экономикалык мамилелерди санариптештирүү инвестициялык ишмердүүлүккө олуттуу таасирин тийгизүүдө. Санариптик экономика үчүн улуттук жана эл аралык инвестициялык саясаттын негиздерин калыптандыруу "инвестициялык ишмердүүлүктү өнүктүрүүнүн стратегиялык концепциясын" иштеп чыгуудан башталат, ал инвестициялык саясаттын стратегиялык аспектилерин, санариптик өнүгүүнү инвестициялык саясатка интеграциялоо маселелерин жана тескерисинче, мамлекеттик саясаттын ар кандай түрлөрүнүн өз ара аракеттешүүсүн жана институционалдык синергияны камтыйт. Кыргыз Өкмөтү 2019-жылы “Санарип Кыргызстан 2019-2023” деп аталган концепция кабыл алган. Документте санарип трансформациясы өлкөдө технологиялык өзгөрүүлөрдү жаратары жана экономиканын атаандашуу жөндөмүн,

жарандардын жашоо деңгээлин жана мамлекеттин натыйжалуулугун арттырары белгиленген. 2022–2026-жылдарга Кыргыз Республикасына инвестицияларды тартуу боюнча программа 2026-жылга чейин Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук программасын ишке ашыруу максатында иштелип чыккан. Программа 2026-жылга чейин инвестициялык саясаттын максаттарын жана багыттарын аныктоочу жана мамлекеттик органдардын, жергиликтүү мамлекеттик администрациянын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, бизнес-коомчулуктун өкүлдөрүнүн жана башка кызыкдар жактардын тышкы жана ички инвестицияларды тартуу жаатындагы иш-аракеттерин координациялоочу негизги документ болуп саналат. Программа 2022-жылга карата дүйнөдөгү негизги глобалдык инвестициялык тенденцияларды, дүйнөлүк жана улуттук экономиканын өнүгүү болжолун, Борбордук Азиянын эл аралык инвестициялык агымдардагы ордун жана Кыргыз Республикасындагы экономикалык кырдаалды эске алуу менен түзүлгөн. Программанын жакынкы 5 жылга карата максаты төмөнкүлөр болуп саналат: экономикалык өсүү темпин жыл сайын орточо эсеп менен 5,0% деңгээлинде камсыз кылуу, жан башына ИДПны 1 500 АКШ долл. чейин көбөйтүү, ИДПга карата 13 % кем эмес тике чет өлкөлүк инвестициялардын жылдык деңгээлине жана 2026-жылга карата ИДПга карата 25% кем эмес негизги капиталга инвестициялардын жылдык деңгээлине жеткирүү [5].

2-жадыбал. Негизги капиталга инвестициялардын аймак боюнча бөлүштүрүлүшү (млн сом)

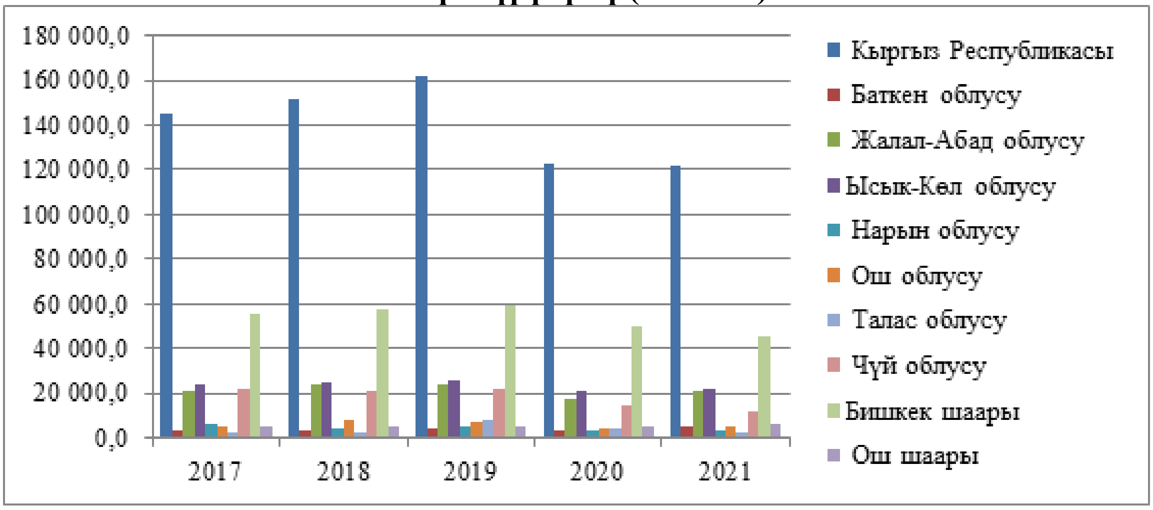

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети

Санариптик технологиялардын инвестициялык жагымдуулугу жана капитал сыйымдуулугу социалдык-экономикалык өнүгүүнүн учурдагы траекториясы менен аныкталат. Санариптик технологиялардын азыркы коомдун жашоосундагы ролу, өзгөчө, коронавирустук пандемия шартында жогорулап, аларды заманбап социалдык-экономикалык система үчүн түзүүчү кылып койду.

Эксперттик божомолдорго ылайык, учурда санариптик технологиялар катары классификацияланган аймактардын ар бири глобалдуу, өсүп жаткан жана динамикалуу өнүгүп жаткан рынокту билдирет:

- 2030-жылга карата жасалма интеллект жана машина үйрөнүү болжол менен $13 триллион тарта алат;

- интернеттин дүйнөлүк экономикага тийгизген таасири 2025-жылы 11 триллион АКШ долларын түзүшү мүмкүн;
- 2024-жылга карата кванттык технологиялар рыногунун жалпы көлөмү 18 млрд АКШ долларына жетиши мүмкүн;
- киберкоопсуздук рыногу 2024-жылга 300 миллиард долларга чейин өсүшү мүмкүн.

Демек, эксперттердин пикиринде санариптик технологиялардын жайылышына болгон ишеними алардын инвесторлор үчүн жагымдуулугун тастыктайт. Ошол эле учурда бул технологияларды комплекстүү өнүктүрүү үчүн мамлекеттик органдардын колдоосу зарыл, анткени аларды ишке ашыруу инфраструктураны талап кылат [6].

Санариптик экономика шарттарында инвестициялык саясаттын стратегиялык аспектилери өзүнө санариптик инвестицияларды тартуу үчүн атаандаштык артыкчылыктарды аныктоону, потенциалдуу көйгөйлөрдү жана тобокелдиктерди баалоону, ошондой эле стратегиялык мүмкүнчүлүктөрдү аныктоону (мисалы, негизги тармактар, санариптик контент же кызмат көрсөтүү чөйрөсү, тиркемелерди иштетүү ж. б.); экономиканын ар кандай секторлорунда санариптик технологияларды киргизүү үчүн жагымдуу шарттарды түзүүнү; инвестициялык саясаттын инструменттерин туруктуу өнүгүүгө жана инклюзивдүү өсүүгө багыттоону камтыйт. Улуттук деңгээлде бул инвестициялык саясаттын колдонуудагы инструменттеринин санариптик операциялык моделдерге тийгизген таасиринин деңгээлин баалоону жана санариптик операциялык моделдерге байланыштуу тобокелдиктерди төмөндөтүү жана илгерилетүү боюнча инвестициялык чараларды өркүндөтүүнү болжолдойт. Эл аралык деңгээлде эл аралык инвестициялык макулдашууларда жаңы санариптик тармактарга (өндүрүштөргө) карата инвестициялык чараларды кайра карoo, ошондой эле электрондук соода жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатуу эрежелери сыяктуу эл аралык эрежелерге санариптик трансформациянын аспектилерин эсепке алуу жүргүзүлүшү керек. Санариптик экономика шарттарында инвестициялык саясат коомдук проблемаларды ченемдик укуктук актылардын (мисалы, маалыматтардын коопсуздугу, купуялуулук, атаандаштык, керектөөчүлөрдүн укуктарын коргоо, улуттук коопсуздук ж. б.) жардамы менен чечүү үчүн; санариптик трансформациянын потенциалдуу терс социалдык-экономикалык кесепеттерин (мисалы, салттуу секторлордогу жумуш оруңдарын жоготуу) жумшартуу үчүн сектордук жана социалдык саясат менен координациялануута тийиш. Көпчүлүк өлкөлөр экономикасын санариптештирүүгө активдүү үндөшүүдө, анткени ал өнүгүү үчүн олуттуу мүмкүнчүлүктөрдү берет. Санариптик өнүгүү жергиликтүү фирмаларга глобалдык рынокторго жетүүгө же глобалдык санариптик нарк чынжырларына интеграциялоого жардам берет. Санариптик экономика жергиликтүү ишканаларды, анын ичинде эл аралык инвестициялар же глобалдык санариптик фирмалар менен байланыштар аркылуу, санариптик секторлордо (электрондук соода жана санариптик медиа), социалдык секторлордо (электрондук саламаттык сактоо, электрондук билим берүү), жаңы иш тармактарда (мисалы, санариптик контентти түзүү же тиркемелерди иштеп чыгуу боюнча индустрия) өнүктүрүү, жаңы жумуш орундарын түзүү үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү бере алат.

Жыйынтыктоо:

Санариптик технологиялар орто мөөнөттүү келечекте өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан заманбап өлкөлөрдүн экономикасынын структурасында капиталды көп талап кылган багыттардын бири болуп калат. Сунуш кылынган инвестициялардын жана

акырына чейин санариптик технология рынокторунун кирешелеринин көлөмүнө эксперттик баа берүү санариптик экономиканын жогорку инвестициялык жагымдуулугун тастыктайт. Санариптик технологияларды колдоо боюнча чет өлкөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, мамлекет бүгүнкү күндө бул багыттарды өнүктүрүүдө негизги ролду ойноону улантууда. Бул, биринчи кезекте, санариптик инфраструктурага олуттуу финансылык инвестицияларды талап кылуу, ошондой эле ченемдик-укуктук базаны санариптештирүүнүн талаптарына ылайыкташтыруу менен шартталган. Санариптик технологияларды өнүктүрүүнү стимулдаштыруучу инструменттердин негизги багыттары катары финансылык, ченемдик-укуктук жана маалыматтык-билим берүүчү чаралардын пакеттерин аныктоого болот. Ошентип, чет мамлекеттердеги санариптештирүү программаларынын көбү мамлекетти негизги кызыкдар тарап катары билдирет, бул Кыргыз Республикасына да мүнөздүү. Мамлекет өзүнүн ишмердүүлүгүн инновациялык долбоорлорду каржылаган тиешелүү ведомстволор жана өнүктүрүү институттары аркылуу ишке ашырат. Ошол эле учурда ири корпорациялар (негизинен, телекоммуникация жана инфраструктура) маанилүү ролду ойношот, алар да акырындап санариптик технологиялар үчүн инвестициянын маанилүү кардарлары жана донорлору болуп саналат. Кызыкдар тараптардын үчүнчү тобуна кичи жана орто инновациялык бизнес, ошондой эле мамлекеттик колдоо чараларын жана ири бизнестен инвестицияларды алуучулар болгон илимий жана билим берүү уюмдары кирет. Кийинки изилдөөлөрдүн мүмкүн болгон багыты катары санариптик технологияларды өнүктүрүүдө негизги кызыкдар тараптардын, атап айтканда, чакан инновациялык компаниялардын ишмердүүлүгүн тереңирээк изилдөөнү белгилей алабыз. Бул санариптик технологиялар чөйрөсүндө мамлекеттик инновациялык саясатты өркүндөтүү боюнча тиешелүү сунуштарды иштеп чыгууга мүмкүндүк берет.

Адабияттар:

1. Арку, Х. Европалык экономикалык интеграция үчүн санариптик экономиканын жана жаңы финансылык технологиялардын заманбап мааниси [Текст] / Х. Арку, Д. А. Шевченко // Экономика жана менеджмент: илимий-практикалык журнал. - 2020. - № 2(152). - 32-36-бб.

2. Абрамян, Г. А. Региондордун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында аткаруу бийлик органдарынын инновациялык саясатынын өзгөчөлүктөрү [Текст] / Г. А. Абрамян // Инновациялык экономиканын маселелери. - 2021. - Т. 11. - № 1. - 131-140-бб.

3. Велигура, А. В. Экономиканы санариптештирүүнүн негизги багыттары [Текст] / А. В. Велигура // Социалдык иш: заманбап көйгөйлөр жана технологиялар. - 2020. - № 1. - 54-62-бб.

4. Ionescu C., Iordache M., Țițan E. Коронавирустун пандемиясынын контекстинде санариптештирүүнүн экономикага тийгизген таасири. SHS Web of Conf. - Том 92. - 2021. - 1-10-бб.

5. https://cbd.minjust.gov.kg/159444/edition/1186845/kg,

6. Абрамян, Г. А. Региондордун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу кызыкчылыгында аткаруу бийлик органдарынын инновациялык саясатынын өзгөчөлүктөрү [Текст] / Г. А. Абрамян // Инновациялык экономиканын маселелери. - 2021. - Т. 11. - № 1. - 163-168-бб.